

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В. С. БОНДАР

Однією з важливих проблем підготовки майбутніх психологів є формування професійної компетентності. Професійне-особистісне становлення їх включає засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, розвиток певних якостей та здібностей, що дозволяють успішно здійснювати роботу з людьми. Тому професійна компетентність психологів передбачає вміння встановлювати контакти з людьми, створювати атмосферу довіри й доброзичливості, вести діалог, допомагати людям у вирішенні їхніх професійних й особистісних проблем, розуміти індивідуальні особливості людини та знаходити індивідуальний підхід для кожної.

Проблеми підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності розглядаються в роботах Л. Долинської, Н. Завініченко, В. Рибалки, Л. Терлецької, Л. Уманець, Т. Федотюк, Н. Чепелевої, М. Шевченко та ін. Аналіз праць, присвячених цій проблемі, дозволяє зазначити, що особливий наголос сучасними дослідниками робиться на формуванні комунікативних якостей майбутніх психологів. У той же час недостатньо розробленою залишається проблема формування толерантності у майбутніх психологів, у тому числі під час професійного спілкування.

Тому **метою** цієї статті є дослідження особливостей формування толерантності майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Толерантність в усі часи вважалася людською чеснотою. Вона мала на увазі терпимість до відмінностей серед людей, вміння жити, не заважаючи іншим, здатність мати права і свободи, не порушуючи прав і свобод інших.

У теорії сучасного наукового знання мають місце різні підходи до розуміння феномену „толерантність” через його багатоаспектність. Філософський аспект пропонує розгляд толерантності як готовності постійно і з гідністю сприймати особистість, річ або подію, як терпіння, терпимість, витримка, примирення. Політичний контекст центрує увагу на повазі до свободи іншої людини, її поглядів, думок, поведінки. Соціологія трактує толерантність як милосердя, делікатність, прихильність до іншого тощо [7, с. 16]. У загальнопедагогічному контексті толерантність трактується як готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на засадах згоди і порозуміння [2].

В аспекті психологічного підходу вивчення проблеми толерантності розглядаються крізь призму різних підходів та концепцій. Залежно від контексту інтерпретації, толерантність наповнюється особливим специфічним значенням, розглядається в руслі таких понять, як визнання, прийняття, розуміння, терпимість. Так, даний феномен трактується, як здатність бачити в іншому саме іншого – носія інших цінностей, логіки мислення, інших форм поведінки, усвідомлення його права бути іншим [1]. Ключовим визнається позитивне ставлення до цієї несхожості, що припускає вміння бачити іншого „зсередини”, здатність поглянути на світ одночасно зі своєї точки зору та з позиції іншого.

У сучасному глобальному світі люди відчувають потребу в розумінні людей іншої культури, релігії, цінностей, моральних норм тощо. З іншого боку, все більшої гостроти набувають конфлікти, прояви расової та національної дискримінації, екстремізму. Особливо важливою є проблема подолання різних форм прояву нетерпимості серед молоді й досягнення згоди і безконфліктного спілкування у суспільстві.

Необхідністю вирішення цілої низки завдань гармонізації соціальних відносин у суспільстві й було зумовлено появу фундаментальних робіт, присвячених толерантності. Особливої уваги проблема толерантності набула у 90-х роках ХХ ст.

Резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року затверджено Декларацію принципів толерантності. Вона проголошує 16 листопада Міжнародним днем, присвяченим толерантності, який відзначається щорічно. Цією декларацією також дається визначення поняття „толерантність”.

Толерантність означає „повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів вияву людської індивідуальності. Прояв толерантності, який співзвучний повазі прав людини, не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням. Це означає, що кожен вільний

дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за виглядом, становищем, мовою, поведінкою й цінностями і володіють правом жити у світі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим" [4, с. 87].

Таким чином, з одного боку, толерантність є соціально важливою якістю особистості, а з іншого – перед системою освіти кожної країни постає проблема формування толерантності у своїх громадян, особливо молоді.

Це освітянське завдання підкреслюється також і в Декларації принципів толерантності: „виховання у душі толерантності слід розглядати як невідкладний імператив; у зв'язку з цим необхідно заохочувати методи систематичного й раціонального навчання толерантності, що розкривають культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні джерела нетерпимості, які лежать в основі насильства і відчуження. Політика і програми у сфері освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності й терпимості в стосунках як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями" [4, с. 87]. У Декларації також підкреслюється важливість наукових досліджень у сфері виховання „у душі толерантності”.

Окремою важливою проблемою сучасної освіти є підготовка майбутніх психологів. Для забезпечення високого рівня професіоналізму майбутніх психологів проблема толерантності має два аспекти. З одного боку, толерантність є професійно важливою якістю психолога, яка відкриває йому шлях до пізнання індивідуальних особливостей, позицій, переконань інших людей та побудови успішного спілкування з ними. Отже, формування толерантності у майбутніх психологів є невід'ємною й важливою частиною розвитку його професійної компетентності. З іншого боку, психолог має бути готовим до розв'язання проблем нетерпимого ставлення людей один до одного та розвитку толерантності у них.

Робота психолога – це перш за все робота з людьми. З людьми, які мають дуже різні погляди, установки, переконання, цінності, моральні норми, характери, здібності тощо. Завдання психолога – допомогти людині у вирішенні певних особистісних та професійних проблем, у самовизначенні й самовираженні. Психолог має бути здатним допомагати людині, незалежно від її індивідуальних особливостей, культури, переконань, релігії, характеру тощо.

Толерантність передбачає установку на прийнятті особистості людини, на розуміння цієї людини, на відверте спілкування. В основі толерантності є повага до особистості людини, терпляче ставлення до найрізноманітніших проявів цієї особистості, до її поглядів і навіть помилок та недоліків. Це означає ставлення до іншої людини, в якому немає осуду, але є співчуття, співпереживання, розуміння цінності людської особистості і бажання допомогти.

Психолог не нав'язує своєї точки зору, не намагається повчати, домінувати. Психолог має допомогти людині зрозуміти свої помилки, змінити свою поведінку та погляди, але тільки через бажання самої людини змінитись, через її усвідомлення застарілості й помилковості своїх переконань та вчинків. Корекційну роботу психолог проводить на основі прийняття „інаковості” кожної людини як джерела її неповторності й індивідуальності. Толерантність є важливою умовою психологічної відкритості та довіри, доброзичливого ставлення співрозмовників під час спілкування. Вона сприяє більш глибокому пізнанню психологом різноманітних поглядів, точок зору, внутрішнього світу людини. Пізнанню без упередженості та негативних стереотипів.

Поняття „толерантність” походить від латинського „tolero”, що означає „переносити”, „терпіти”.

Відповідно до точки зору цілої низки дослідників терпимість є більш вузьким терміном та складовою частиною толерантності (О. Асмолов, С. Головін, В. Петрицький, Г. Солдатова). Протилежної точки зору дотримується А. Реан. Він вважає, що терпимість є більш широким терміном і включає толерантність. Терпимість з його точки зору – це властивість особистості, яка пов'язана зі ставленням до різних точок зору та неупередженістю в оцінці людей і подій [5].

Ми будемо додержуватися тієї точки зору, що толерантність є більш широким терміном, який означає здатність приймати та поважати різні погляди, переконання, різну поведінку людей. С. Братченко вважає, що „внутрішньою умовою толерантності” є розуміння відмінностей між людьми, їхньої природної неоднаковості та готовність поважати ці відмінності, а також здатність до відкритого діалогу [3].

Л. Рюмшина зазначає, що проблема толерантності є проблемою особистісних установок, цінностей, смислів, оскільки, з одного боку, вони складають внутрішній світ людини, її переживання, а з іншого – відповідають за мотиваційну регуляцію реальної поведінки людини [6].

Для розвитку толерантності необхідні також знання етичних принципів психологічної діяльності;

- виховання студентів на засадах шанобливого та доброзичливого ставлення до особистості кожної людини, розвиток у них почуття відповідальності за свої дії;

- розвиток емпатичного розуміння іншої людини, що розкриває можливості для співчутливого ставлення до неї, а отже, стає основою толерантності;
- практичні вправи та ігри, що дозволяють відпрацьовувати вміння та навички професійного спілкування на засадах толерантного ставлення до співрозмовника;
- толерантне ставлення викладачів до своїх студентів. Прийняття педагогами особистості своїх студентів такими, якими вони є, створення умов для відкритого діалогу, повага до їхніх думок, міркувань, переконань. Формування толерантності у майбутніх психологів можливе лише за умови, якщо під час навчання у вищому навчальному закладі створено атмосферу толерантного, доброзичливого ставлення до особистості кожного студента, якщо викладачі демонструють готовність і бажання зрозуміти студента та активно взаємодіяти з ним для спільного досягнення цілей навчально-виховного процесу.

Отже, формування толерантності у майбутніх психологів є невід'ємною й важливою частиною розвитку їхньої професійної компетентності. Для розвитку толерантності необхідні знання етичних принципів психологічної діяльності, реалізація яких дозволить сформувати толерантність у майбутніх психологів на високому рівні.

Список використаної літератури:

1. Асмолов А. Г. На пути к толерантному сознанию / отв. ред. А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2000. – 255 с.
2. Бех І. Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2001. – №12. – С. 32 – 35.
3. Братченко С. Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования / С. Л. Братченко. – М. : Смысл, 1999. – 137 с.
4. Декларация принципов толерантности // Век толерантности : [научно-публицистический вестник]. – М. : Изд-во МГУ, 2001. – 452 с.
5. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Питер, 1999. – 410 с.
6. Рюмина Л. И. Развитие ценностного отношения учителей к толерантному педагогическому общению / Л. И. Рюмина. – Ростов-н/Д., 2002. – 29 с.
7. Хомяков М. Б. Толерантность: парадоксальная ценность / М. Б. Хомяков // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2003. – № 4. – Т. VI. – № 4 – С. 98 – 112.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент С. М. Кондратюк